

ÎNCĂLCAREA PRINCIPILOR FUNDAMENTALE ALE LEGISLAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA SAU A BUNELOR MORAVURI – TEMEI DE DESFIINȚARE A HOTĂRĂRII ARBITRALE

*Andrei SMOCHINĂ,
doctor habilitat, profesor universitar*

Obiectul acestui studiu îl constituie analiza temeiurilor pentru desființarea hotărârii arbitrale din punctul de vedere al încălcării principiilor fundamentale ale legislației Republicii Moldova sau a bunelor moravuri. Acest studiu este de natură să determine o claritate *asupra procedurii de control în pricinile de contestare a hotărârilor arbitrale*. Din aceste considerente, putem susține că dezbaterile care au loc astăzi, la diferite niveluri, fiind axate pe formularea unor propuneri pentru adaptarea doctrinei nuliității clasice a contractului ca sancțiune a unor reguli de formare a contractului la noile exigențe ale timpului referitor la instituția bunelor moravuri este actuală.

Scopul acestei comunicări rezidă în analiza teoretico-științifică a categoriilor științifice de bunele moravuri și de principii fundamentale ale legislației Republicii Moldova, valorificând, în acest sens, cadrul legal și abordările doctrinare în domeniu.

Așadar, prezenta comunicare își propune să abordeze această problemă în discuție prin prezentarea legislației și a experienței instanțelor de judecată care au drept obiectiv identificarea contiguităților-cheie ale procedurii în pricinile de contestare a hotărârilor arbitrale.

În scopul aplicării corecte de către instanțele de judecată a normelor procesuale, ce reglementează procedura în pricinile de contestare a hotărârilor arbitrale, având drept temei încălcarea conținutului bunelor moravuri și a *principiilor fundamentale ale sistemului de drept* al Republicii Moldova, inițiem acest studiu general, formulând următoarele explicații și precizări teoretice:

– Procedura de desființare a hotărârilor arbitrale de către instanțele de judecată pe teritoriul Republicii Moldova este reglementată de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova și de Legea Arbitrajului.

– De reținut că aplicarea principiilor în practica de specialitate generează multiple neclarități și contradicții. În plus, încălcarea principiilor fundamentale ale legislației Republicii Moldova este un fenomen inevitabil, aceste principii fiind expuse încălcării de către toate categoriile de subiecți implicați în proce-

sul de înțelegere, interpretare și aplicare a lor. Pentru excluderea lacunelor existente, în acest sens, doctrina, până în prezent, a reușit să elucideze unele aspecte ce vizează principiile fundamentale ale legislației și de interpretare și aplicare corectă a lor. Problema însă, cu toate acestea, rămâne nesoluționată, deoarece nu avem decât anumite abordări sporadice care ar viza doar unele aspecte separate ce țin de principiile fundamentale.

Lucrările cu tentă filosofico-juridică sunt multe la număr, majoritatea abordând și problema aplicării în practică a principiilor fundamentale, dar și a legităților care stau la baza realizării acestei instituții a dreptului.

Pentru a fi valabil, un act juridic civil nu trebuie să fie contrar principiilor fundamentale ale legislației Republicii Moldova. În plan doctrinar, principiile conferă conținut concret categoriilor juridice, asigurându-le funcționalitatea. Între principiile fundamentale de drept și normele juridice delimitarea se operează potrivit raportului care există între întreg și parte, normele juridice raportându-se în permanență la principii:

– Normele juridice pozitive conțin și descriu o mare parte din principiile dreptului.

– Principiile dreptului își asigură funcționalitatea prin respectarea conduitei prescrise prin normele juridice.

– Normele juridice posedă o valoare explicativă mult mai limitată față de valoarea explicativă a principiilor.

– Principiile dreptului se disociază și de axiome, maxime sau aforisme juridice, care sunt mici sinteze cu un grad de cuprindere incomparabil mai mic decât al principiilor fundamentale¹.

Așa-zisa prevalare a principiilor dreptului asupra normelor juridice nu este una formală, ci una de esență și conținut. Avem în vedere faptul că tocmai principiile sunt jaloanele care orientează activitatea de legiferare, deci sunt în primul rând preexistente, chiar dacă nereglementate încă, și sunt determinate în conferirea normelor juridice a unui caracter anume

democratic sau de altă natură. Aceasta este și concluzia savantului Mircea Djuvara, care observă că nu pot exista principii de drept imuabile care să valoreze pentru orice tip și orice loc².

În conformitate cu art.480 alin.(2) lit.h) CPC RM, unul din temeiurile pentru desființarea hotărârii arbitrale este atunci când hotărârea arbitrală încalcă principiile fundamentale ale legislației Republicii Moldova sau bunele moravuri.

În realitate, nu este vorba nici de o condiție nouă care s-ar adăuga la aceleași care tocmai au fost studiate; conformitatea unui act juridic civil cu bunele moravuri și absența încălcării principiilor fundamentale ale legislației Republicii Moldova sunt asigurate de examinarea conformității obiectului sau cauzei sale cu bunele moravuri.

Bunele moravuri rezultă din dreptul concurenței, în special din cel comunitar și al consumului, luând în considerație cel mai des efectul contractului, rezultatul său scontat, în detrimentul conținutului abstract al schimbului de consimțăminte. În această privință, nulitatea clasică – sancțiune a unor reguli de formare – nu este adaptată la această instituție.

Evident că tentativa de a elucida premisele studiului teoretic al problemei în cauză va completa, dezvolta și concretiza într-o manieră contemporană unele compartimente din Teoria generală atât a dreptului, cât și a dreptului privat.

Bunele moravuri nu sunt moravurile practicate în fapt la un moment determinat într-o societate dată. Ele dețin un caracter normativ: sunt moravurile (oamenilor onești), acelea a căror încălcare aduce atingere majoră valorilor și instituțiilor esențiale ale corpului social; o societate sau un individ fără morală nu posedă structură și sunt condamnați la delincvență³.

Societatea permisivă contemporană determină gradual dispariția acestei norme, considerând că este legitimă dirijarea juridică a moravurilor individuale și astfel orice atingere adusă libertății vieții private.

Autorul D.Fenouillet a arătat recent că vechii noțiuni de „bune moravuri”, devenită caducă, i s-ar substitui aceea de „demnitate a ființei umane”, una dintre valorile fundamentale ale timpului nostru, asemenea drepturilor omului: libertatea moravurilor și a vieții private trebuie să respecte demnitatea celui alt.

Suntem de acord cu doctrinarii occidentali că formularea unei definiții a bunelor moravuri este un demers destul de dificil. În orice caz, un lucru este sigur, susține prof. Liviu Pop, determinarea și circumscrierea bunelor moravuri este aproape în exclusivitate o operațiune juridiciară⁴.

În acest demers, două orientări sau tendințe sunt de reținut:

– o tendință religioasă, în care cercetarea originii și definirea bunelor moravuri se face prin raportare la etica transcendențială care rezultă în țara noastră din morala creștină;

– o tendință empirică, sociologică, în care cercetarea originii și definirea bunelor moravuri se face prin raportare la ceea ce face și respectă cu necesitate majoritatea populației.

Analiza realităților actuale în acest domeniu face posibilă constatarea că, în practică, noțiunea bunelor moravuri s-a născut dintr-un compromis între cele două orientări sau concepții. Pentru a percepe mai bine noțiunea în discuție, este necesar să arătăm în prealabil că morala are două fațete: morala ca virtute – care are ca scop întemeierea omului în ființa sa, și morala socială sau civică – prin care se urmărește socializarea omului.

Morala ca virtute, fiind pur interioară, constând în sentimente, intenții și tendințe neexteriorizate și neobiectivate în conduite concrete, nu prezintă nicio relevanță din punctul de vedere al dreptului; ea are un singur scop: perfecționarea individuală a persoanei.

Morala socială însă constă în atitudini sau conduite ale omului în care se exteriorizează morala interioară, privită ca virtute; omul care își păstrează morala ca virtute în forul său interior nu urmărește nimic în relațiile sale cu ceilalți membri ai corpului social din care face parte. De aceea, omul socializat trebuie să se comporte față de ceilalți ca față de sine însuși.

Prin urmare, morala socială se aseamănă cu dreptul în măsura în care ambele își propun încadrarea individului într-o anumită ordine socială prin conduite care sunt obiectivări ale virtuților interioare⁵.

Și nu sunt deloc întâmplătoare afirmațiile pe care le articulează prof. Liviu Pop sau ale altor autori ce au studiat instituția bunelor moravuri.

Cercetătorii, așa cum vom sesiza în prezenta comunicare, au amintit despre bunele moravuri din cele mai vechi timpuri. Totuși evoluția societății a determinat că la momentul actual morala socială să fie transpusă în realitate și să beneficieze deja de o protecție clară la nivelul conștientului și al subconștientului fiecărui individ.

Morala socială, indiscutabil, poate fi contemplată biplan: morala publică și morala personală. Omenirea, firește, a recunoscut-o drept cea mai importantă condiție, alcătuită din totalitatea preceptelor morale acceptate de către o colectivitate umană, ca reguli de conviețuire și comportament. Din aceste consideren-

te, e dificil a-l contrazice pe Liviu Pop care a concluzionat că încălcarea acestor reguli este sancționată, iar sancțiunile pe care le suferă cei care le încalcă sunt, de regulă, tot morale și constau în oprobriul public⁶.

Morala publică se deosebește de morala personală, care constă în convingerile morale ale fiecărui individ și comportarea sa în conformitate cu aceste convingeri; valoarea morală a unui om se apreciază după comportamentul său; sancțiunile (sau mai corect consecințele pe care le suportă cel care și-a încălcat propria morală) constau în suferințele sale sufletești, adică în mustrările de conștiință, dacă bineînțeles are o conștiință trează; raportată la morala personală.

Un individ poate fi moral, amoral sau imoral; aceasta este explicația fenomenului sociologic constatat în sensul că unii indivizi amoral sau imoral respectă adesea regulile moralei publice doar de teama oprobriului public.

În sociologie, ca și în alte științe, se face distincție netă între moravuri și morala publică. Prin „moravuri” se înțeleg deprinderile naturale sau dobândite prin tradiție și educație de persoane și colectivități, referitoare la practicarea binelui sau răului, de unde și parvin denumirile de *moravuri bune*, care exprimă decență în comportare, și *moravuri rele*, care exprimă comportări dezaprobatе de societate.

În terminologia juridică română, noțiunea de „bune moravuri” include o vreme îndelungată atât regulile privind moravurile propriu-zise, cât și regulile privind morala publică; ulterior, în deceniul al șaselea al secolului trecut, în dorința de a identifica o noțiune cu caracter și în vederea substituirii denumirii de „bunele moravuri” considerată ca fiind anacronică în climatul social-politic din acea vreme, s-a introdus în legislație sintagma „regulile de conviețuire socială”, care s-a impus în terminologia juridică, în jurisprudență precum și în doctrină⁷.

În urma profundelor transformări structurale care au avut loc în societatea românească în ultimul deceniu al secolului trecut, doctrina juridică acordă o importanță distinctă subiectului ce se referă la bunele moravuri. Revenind la situația doctrinară a instituției bunelor moravuri, menționăm că tratatul cel mai complex pe care-l regăsim în spațiul românesc dedicat studiului în cauză, sub aspecte doctrinale, metodologice și practice, este cel al exegetului Liviu Pop, care realizează acest studiu într-o manieră nouă.

Astfel Liviu Pop consideră că „bunele moravuri” pot fi definite ca fiind totalitatea regulilor de bună conduită în societate, reguli care s-au conturat în conștiința majorității membrilor societății și a căror respectare s-a impus ca obligatorie, printr-o experiență

și practică îndelungată, în vederea asigurării ordinii sociale și binelui comun, adică a realizării intereselor generale ale unei societăți date.

Din lucrarea menționată, se desprind diverse accente în studul respectiv. Astfel, rezultă concluzia că noțiunea pusă în discuție nu este imuabilă. Ea se modifică și evoluează împreună cu reprezentările fiecărei societăți.

În continuare prof. Liviu Pop opinează că determinarea sau stabilirea conținutului bunelor moravuri este aproape în exclusivitate o operație judiciară care cade în competența judecătorilor fondului cauzei, chemați, *in concreto*, de la caz la caz, să aprecieze dacă o anumită conduită, în cazul nostru hotărârea arbitrală, este sau nu conformă cu bunele moravuri.

Așa, după cum afirmă prof. Liviu Pop, în lumea în care trăim astăzi, o societate deosebit de permisivă, este de reținut faptul că bunele moravuri, *de lege ferenda*, trebuie să fie definite astfel încât să posede un conținut suficient de comprehensiv, pentru a putea căpăta substanță, în acord cu necesitățile societății moderne și constantele moralei publice. Izvoarele normative ale dreptului nostru reprezintă mijloacele contemporane de propagare a imaginii actuale a bunelor moravuri.

În concluzie, remarcăm și faptul că lipsa unui punct de vedere unic, sau a unanimității vizavi de această problemă, nu reprezintă altceva decât o premisă a existenței abordărilor conceptuale diferite sau chiar contradictorii uneori, abordări ce se referă la bunele moravuri în general sau aplicabilă anumitor situații concrete, fapt care complică înțelegerea locului bunelor moravuri în construcția normativă de drept și a încălcării principiilor fundamentale ale legislației Republicii Moldova sau a bunelor moravuri.

Respectarea bunelor moravuri, ca și respectarea principiilor fundamentale ale legislației Republicii Moldova, se regăsesc în toate ramurile de drept, cu unele mici diferențe între ele. Acest lucru vine în sprijinul stării actuale a doctrinei în acest sens. Astfel, de fiecare dată când este abordată problema bunelor moravuri, ea se studiază predilect în contextul respectării drepturilor omului, adică din prisma primatului persoanei umane și a demnității sale.

Interdependența tacită se referă, mai întâi de toate, la planul faptic, în primul rând este vorba de cazurile de desființare a hotărârilor arbitrale în Republica Moldova la tema studiată.

De exemplu, există o jurisprudență autohtonă – moldovenească, prin care în conformitate cu art. 480 alin.(2) lit. h) CPC RM, unul din temeiurile pentru desființarea hotărârii arbitrale este când hotărârea

arbitrală încalcă principiile fundamentale ale legislației Republicii Moldova sau bunele moravuri.

În luna februarie 2011, Curtea de Apel Economică a Republicii Moldova, examinând în ședință judiciară deschisă cererea SRL din Ucraina către SRL din Republica Moldova privind anularea hotărârii arbitrale a desființat hotărârea Arbitrajului Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova.

Drept temei de desființare a hotărârii arbitrale a constituit faptul că hotărârea respectivă a fost emisă cu încălcarea prevederilor legislației în vigoare. Arbitrii vorbeau între ei în limba pe care reprezentantul SRL din Ucraina nu o cunoștea, deși procesul se derula în limba rusă, pe care el o poseda.

Noutatea științifică rezidă în identificarea a două probleme:

1. Hotărârea arbitrală din motivul încălcării bunelor moravuri și a principiilor fundamentale ale sistemului de drept devine nulă din considerentul că convenția de arbitraj este contrară bunelor moravuri sau există o situație juridică intrinsecă acesteia.

2. De specificat referitor la sintagma „principiile fundamentale ale legislației Republicii Moldova”, sau la „principiile fundamentale ale sistemului de drept al Republicii Moldova”.

Note:

¹ Baran N., *Introducere în teoria generală a dreptului: Suport de curs*, Ed. Universității, Craiova, 2006, p. 28.

² Djuvara M., *Drept și sociologie*, ISD, București, 1936, p. 11.

³ Pop Liviu, *Tratat de drept civil. Obligațiile*, vol.II: *Contractul*, Universul juridic, București, 2009, p. 339.

⁴ *Ibidem*, p. 382.

⁵ Dogaru I., Dănișor D., Dănișor Gl., Dănișor Gh., *Teoria generală a dreptului*, Ed. Științifică, București, 1999, p. 12-18.

⁶ Pop Liviu, *op.cit.*, p. 383.

⁷ Albu I., *Drept civil. Contractul și răspunderea contractuală*, Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 33-34.